

A nyelv diakrón és szinkron változatai

A nyelv időben és térben változó jelrendszer. A diakrón változások a nyelv történetiségében, míg a szinkrón változások a nyelv területi és társadalmi rétegződésében keresendők.

A **nyelv változó állapota a diakrónia**. A diakrónia magyarázza a mindenkori szinkron nyelvéllapotot. A nyelvi tényeket fejlődésükben, történetiségükben vizsgálja. Úgy foghatjuk fel, mint szinkrón állapotok egymásutánját. Változó állapot. Történeti nyelvészet, mely azt vizsgálja, hogy mi, hogyan és miért változott meg a nyelvben, és azt is, hogy mi maradt változatlan. A történeti (diakrón) nyelvészet külső és belső okokat ír le a nyelvi változásokkal kapcsolatban.

A **nyelv egyidejű jelenségeit szinkrón jelenségeknek** nevezzük, a nyelv egyidejű állapota a szinkrónia. A szinkrón vizsgálat a nyelv egy adott állapotát tárja fel, a nyelvi rendszer egyidejű elemeinek egymáshoz való viszonyában, ezért is nevezhetjük leíró nyelvvizsgálatnak. A szinkrón nyelvvizsgálat éppen ezért szemben áll a diakróniával. Azt vizsgálja, hogy egy adott időszakban hogyan működik vagy hogyan működött a nyelv. Leíró nyelvtan, mely a mindenkori jelent elemzi. (pl.: hangrendszer, szófajok, igeragozási rendszer, szókincs) A vizsgált időtartam általában 25-30 év, de maximum 50 év.

I.) A nyelv változásának okai:

- a) külső ok: társadalmi, technikai változások miatt új szavakra, kifejezésekre van szükség (pl. *blog, wapolni, DVD, ombudsman, euro, EU-konform*), mások pedig kihalnak (pl. *omnibusz, fiakker*)
- b) belső ok: emberi igény a változatos, érdekes, újszerű kifejezőmódra (pl. *mutyizni, bevállalni, verda, csácsövicsá*)

II.) A változás szintjei:

- 1.) hangváltozások:
 - a magánhangzók nyíltabbá válása pl. *homu* > *hamu*, *pur* > *por* (HBK)
 - szövégi mgh-k lekopása pl. *utu* > *út*, *kezi* > *kéz* (TA)
 - egyes hangok kivesznek vagy átalakulnak, esetleg felcserélődnek pl. *miloszt* > *malaszt* (HBK), *kedég* > *pedig*, *kohnyan* > *konyhán* (Margit-legenda)
 - hangváltozatok közül az egyik dominánssá válik pl. *ser/ sör, perkelt /pörkölt*

2.) nyelvtani rendszerbeli változás:

- toldalékok helye és egyszerűsödése pl. *utu rea* > *útra*
- igeragozás egyszerűsödése pl. múlt idő régi fajtáiból egy maradt meg **befejezett**: *adtam*, (*elbeszélő*: *adám*, *régmúlt*: *adtam volt / adtam vala*, *folymatos*: *adok vala*)
- napjainkban megfigyelhető az ikes igeragozás sorvadása pl. *válik, múlik, bújik, megjelenik* igék csak E/3.-ben ikesek
- szenvedő igék kiveszése pl. *közhírré tétetik, adatik*
- új névutók jönnek létre pl. *nyomán, segítségével, érdekében, céljából*

3.) jelentésváltozás:

- szavak jelentése pl. *marha* rég. 'kincs', ma 1.'szarvasmarha', 2.'oktalan'
- toldalékok jelentése pl. (eszik a) *gyimilcsektul* > *gyümölcsökből* (HBK)

4.) szókészletbeli változás:

- bővülés
 - szókölcsönzéssel
 - jövevényszavak pl. *árpa, szalma, búza*
 - idegen szavak pl. *computer tomográf, blog*
 - belső keletkezéssel
 - szóképzés pl. *néz* > *nézet*
 - szóösszetétel pl. *doppingbotrány*
 - hangutánzó szavak pl. (*kiss, kiss*), *bang, bang*
 - hangulatfestő szavak pl. *krach*
 - mozaikszók *MAHART* (Magyar Hajózási Rt.)
- szűkülés pl. *heon* 'csupán', *isa* 'bizony' (HBK) szavaink kihaltak

III.) A változás lépcsői:

1. beszéd – egyéni használatban történt változás
2. nyelv – társadalom elfogadja a változtatást
3. beszéd – közösségi használatba kerül, a nyelvi norma részévé válik a változás